

Rudolf Krajc: **Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 3. Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa.** Díl I a II. Vydal Archeologický ústav AV ČR v Praze, Husitské muzeum v Táboře a Městský úřad v Sezimově Ústí ve spolupráci s Prácheňským nakladatelstvím v Písku v roce 2003, 316+194 str. textu a hodně obrázků, grafů a tabulek.

Je velmi potěšitelné, že jeden z nejrozsáhlejších a nejlépe dotovaných archeologických výzkumů zaměřených na poznání středověku se v současné době dostává do stádia publikace celkového vyhodnocení. Dva svazky jsou věnovány kompletnímu zpracování kovárny a železných předmětů. Jistě bylo výhodou, že při celkovém zpracování mohl autor navázat na dvě svoje studie (Krajc R.: *Stavební železo a uzavírací mechanismy na vrcholné středověkých lokalitách Táborska*, AH 16, 1991, 323–342 a *Středověká kovárna v Sezimově Ústí – Novém Městě*, AH 18, 1993, 391–416), které však podstatně rozvedl.

V prvním dílu je podrobně popsána objevená situace i nálezy z kovárny. O dobré úrovni terénní dokumentace svědčí i plánek kvantitativního vyhodnocení hřebíků, dalších železných předmětů a strusky v kovárně a okolí (obr. 34) a také dokumentace tří skladů železných předmětů určených k překovávání v kovárně (usedlost VI), hrncárně (usedlost VIII) a v usedlosti XI. Objevená kovárna se autorovi stala východiskem k široce pojaté studii o kovářství a to z hlediska technologie, ikonografie i archeologie. Zvláště soubor osmadvaceti reprodukcí dobových vyobrazení představuje výbornou pramennou základnu pro poznání středověkého a raně novověkého kovářství z tohoto hlediska. Drobná nepřesnost se vloudila při zařazení kovárny na lelekovickém hradě do 13. stol., přestože se jedná o kovárnu z druhé poloviny 14. stol. (srv. Unger J.: *Život na lelekovickém hradě ve 14. století. Antropologická sociokulturní studie*, Brno 1999). Vyústěním autorova studia podoby středověké kovárny je pak kresebná rekonstrukce zpracovaná ve spolupráci s Milošem Roháčkem.

Druhá část prvního dílu je věnována analýze želez a to na základě propracované typologie a výborně graficky vyjádřené terminologie. Vzhledem k tomu, že u každého typu jsou uvedeny nejen nálezy ze Sezimova Ústí, ale je zde popsána problematika, včetně nálezů z Čech, Moravy a Slovenska, je tato práce široce použitelná při determinaci a typologickém zařazení archeologických nálezů. Zajímavá je i část věnovaná sídelně – topografické analýze některých předmětů. Jistě zajímavé je zjištění, že v usedlostech se běžně nacházely zbraně (obr. 155). Oproti tomu nálezů oděvních součástí a předmětů osobní povahy je již méně, což se vysvětluje jednak možnostmi jejich uchování, ale i rychlém vystěhování obyvatel. Naproti tomu nálezy želez z vybavy domácnosti pokrývají poměrně hustě celou prozkoumanou plochu (obr. 167). Na základě předchozích analýz dochází autor k „Závěrečnému zhodnocení“. Zde je charakterizována činnost ústeckého předměstského kováře, který prováděl běžnou kovářskou a podkovářskou práci včetně oprav a úprav náradí a nástrojů. Kromě toho se zabýval i zámečnictvím. Jeho produkce byla určena především pro místní trh. Nálezy jsou rozděleny do tří sídelních etap rámcově datovaných do 13. stol., první poloviny 14. stol. a zánikového horizontu zaujímajícího druhou polovinu 14. stol. až po rok 1420. Menší počet nálezů náleží první etapě. Četnější jsou již nálezy z druhé etapy. Podle očekávání nejvíce nálezů patří do třetí sídelní etapy, kdy došlo k přeměně sídliště na řemeslnickou lokalitu. Plně lze souhlasit s tím, že nalezené železné předměty umožňují poměrně podrobně postihnout život na lokalitě a „... vypovídají v rámci svých možností o charakteru zástavby, o konstrukci staveb, způsobech uzavírání, o jejich vnitřním vybavení, o členění usedlosti a prostorovém řešení parcel, o chovu zvířat, péči o ně, o zásobování, odívání, osobní výbavě a hygieně, o způsobech přepravy lidí a věcí, o práci drobné domácí i úzce specializované.“ (str. 223). Závěrem je k tomuto dílu připojena část charakterizující nálezy želez v jednotlivých usedlostech.

Druhý díl obsahuje tabulky s lokalizací a metrickými hodnotami želez ze zkoumané lokality doplněné kresbami i fotografiemi. Tímto způsobem se autor vyrovnal s palčivým problémem účelné evidence tohoto typu archeologických nálezů, které se stávají nejen východiskem vědeckého vyhodnocení, ale i muzejním inventářem. Jasně je zde předvedeno, že cesta nevede přes verbální popis, ale přes tabulkovou evidenci v níž jsou kromě inventárního čísla podchyceny základní rozměry a pokud je to účelné i hmotnost a datace. Zvláštnosti je možno vyjádřit v poznámce. Tímto způsobem je na stránce tištěného textu možno popsat až 60 předmětů. Vhodně vybrané artefakty lze vyobrazit kresbou či fotografií. Domnívám se, že autor zde ukazuje cestu jak zpracovávat velké soubory získané archeologickými výzkumy, které právě kvůli své kvantitě zůstávají stále nezpracovány, přestože jejich význam je podstatný.

Jako exkurz je k druhému dílu připojena stať Radomíra Pleinera týkající se metalografického rozboru středověkých železných nástrojů ze Sezimova Ústí. Analýza prokázala vysokou úroveň kovářů pracujících

na této lokalitě. Autor se však nespokojil jen s tímto konstatováním, ale zařadil je do širších, můžeme říci i evropských, souvislostí.

Celkově lze práci Rudolfa Krajíce hodnotit jako výbornou ukázkou zpracování soustavného archeologického výzkumu a lze se jen těšit na další díly.

JOSEF UNGER

Pavel Vařeka: Archeologie středověkého domu. Proměny vesnického obydlí v Evropě v průběhu staletí. 6.–15. století. 434 stran, 417 vyobrazení. Plzeň 2004.

Téma, které je obsahem Vařekovy monografie, stálo již několik roků v popředí Vařekova zájmu. Jeho studijní zaměření na archeologii a etnografii spolu se stážími v zahraničí mu daly teoretické předpoklady ke zpracování tak rozsáhlého etnografického výzkumu. Publikace je rozdělena do čtyřech základních kapitol. V I. kapitole podává autor charakteristiku domu a kultury středověké vesnice. Dům představuje základ tradiční vesnické kultury. Při její charakteristice se autor zaměřuje na stavební formu, konstrukci, vnitřní vybavení a umístění domu v rámci usedlosti.

II. kapitola nazvaná Prameny, přístupy a metody vymezuje tradiční architekturu, stavbu jako archeologický pramen spojenou s výzkumem nezastavěného prostoru, výběrem přístupů a metod. Archeologické prameny postihují různé transformace, které je možno ověřovat i pomocí experimentální archeologie (např. jak probíhá destrukce zemnice po několika letech apod.). Důležitý podklad pro charakteristiku domu jsou jeho konstrukční relikty. Mezi konstrukční relikty řadí autor konstrukce ve formě negativů, kúlových jam a otisků v mazanici.

Výzkum zastavěného prostředí je možno získat destruktivní metodou, tj. archeologickým výzkumem, nebo nedestruktivní metodou prostřednictvím povrchové dokumentace, geofyziky a různých přírodovědných analyz. Pro interpretaci výsledků destruktivních metod upozorňuje autor na teorii E. E. Harrise, který rozšířil stratigrafické hodnocení o pravidla primární horizontality, primární kontinuity a o stratigrafii následnosti (str. 38–39).

Nejobsáhlejší je kapitola III., ve které autor sleduje dům ve středověké Evropě. Kapitola je rozdělena do sedmi podkapitol na základě teritoriálního členění. Ze severní Evropy (kap. III/1) dokumentuje autor domy na Islandu, Grónsku, Faerských ostrovech, Norsku, Švédsku a Dánsku. Na základě dendrochronologie jsou některé domy v Norsku z vrcholného až pozdního středověku zachované až dodnes.

V podkapitole III/2 jsou informace o domech z Anglie, Skotska a Irska. Pro období raného středověku byly na území Anglie charakteristické domy sloupkové konstrukce a zcela chyběly domy chlévního typu. Ty se objevují až ve 14. a 15. století zejména na lokalitě systematicky zkoumané vesnice Wharam Percy. Konstrukce a vnitřní členění chlévního domu představuje jeho rekonstrukce (str. 92). Nové typy domů nastupují od 12.–13. století zaváděním rámové konstrukce na kamenných základech.

Situace půdorysného vývoje domu byla ve Skotsku složitější, neboť příchodem Vikingů na začátku 9. století byly domy okrouhlého půdorysu původní piktské tradice nahrazeny halovými domy. Zajímavý doklad domů kruhového půdorysu se stěnami z pleteného proutí a doškovou střechou zachycuje vyobrazení zřícenin středověkého Armaghu z r. 1600 (str. 108). Ve vrcholném středověku se i ve Skotsku rozšířil dům chlévního typu.

S domy kruhového půdorysu se sloupovou konstrukcí a výpletem stěn se setkáváme v 6.–8. století také na území Irska. Pozoruhodným zjištěním jsou podzemní chodby, které se napojovaly jednak přímo na dům, jednak byly hloubeny i mimo domy.

Podkapitola III/3 dokumentuje domy na území Francie, Itálie, Španělska, Portugalska a Andory. Pro období 6.–10. století poskytla důležitá doklady lokalita na okraji vesnice Villiers-le-Sec na severu Francie. Domy na této lokalitě byly jak nadzemní tak i zemnice. Zastoupen byl i dvojlodní půdorys domu, který se vyskytoval i na dalších lokalitách (Rouelles de Serris, La Grande Paroisse, Goudelancourt les Pinepont). Domy vrcholného středověku dokumentují výzkumy na lokalitách Draçy, Montaigut, Saint-Jean-le-Froid, Condorcet a Rougiers.

Na území Itálie uvádí autor lokalitu Zognano (u Parmy), jejíž zánik spadá do 14. století. Ve vsi byly dvoudílné domy, chlévy sypky a kolny. Také zaniklá ves Capallbiaccio ve střední Itálii, která existovala od 12. do 15. století, měla jednodílné a dvojdílné domy chráněné ohradní zdi.

Na území Španělska jsou příklady jednodílných kamenných domů z lokality Mollet z období 8.–9. století a z lokality Uxo (10.–12. století). Na lokalitě Mollet byl odkryt půdorys trojstranné usedlosti s uzavřeným dvorem a rovněž lokalita Miraret měla usedlost hákového typu s jednodílným domem, na nějž v pravém úhlu navazovaly objekty hospodářské (str. 137).

Podkapitola III/4/1 zahrnuje severozápadní Německo, Belgie, Holandsko a Lucembursko. Pro období od konce 7. do 10. století uvádí autor půdorysy jednolodních dlouhých domů ze sídliště Dalem. V této kapitole nepostupoval autor podle jednotlivých zemí, ale typy půdorysů sledoval současně i na ostatních územích. Na pobřeží věnoval pozornost wurtům.

Vznik dolnoněmeckého trojlodního domu z 10.–11. století je dokumentován v Telgte ve Vestfálsku. Rekonstrukce usedlosti z lokality Snellegem (Belgie) z 12. století představuje dlouhý halový dům, který spojuje pod jednou střechou funkci obydlí, chléva, špýcharu i stodoly. Vnitřní konstrukci tvoří dvě až tři řady sloupů. Za tímto domem stojí hospodářská stavba připomínající náš oboroh (str. 158).